ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΒΟΡ. ΕΛΛΑΔΟΣ

Η ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

ΣΤΟ ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ ΔΥΟ ΑΙΩΝΩΝ

Προσέγγιση στην πόλη μέσα από παλιές καρτ ποστάλ (1896-1913)

1

2

Η καρτ ποστάλ, (όπως επικράτησε να ονομάζουμε στην καθημερινή γλώσσα το ταχυδρομικό δελτάριο), αποτελεί μια αναγνωρισμένη πηγή ιστορικών πληροφοριών αλλά και ένα αποτελεσματικό μέσο διατήρησης της ιστορικής μνήμης. Τα φιλοτελικά στοιχεία του δελταρίου, (το γραμματόσημο, οι ταχυδρομικές σφραγίδες, ο εκδότης), επιτρέπουν την ακριβή χρονολόγησή του. Περιβάλλονται έτσι με πρόσθετη τεκμηριωτική αξία οι πληροφορίες που μας δίνει το κεντρικό θέμα της καρτ ποστάλ: ο δρόμος, το κτίριο, το αστικό τοπίο, οι μορφές των ανθρώπων, τα κοινωνικά γεγονότα· αλλά και ο αποστολέας, ο παραλήπτης, το μήνυμα.

Η έκθεση ***«Η Θεσσαλονίκη στο μεταίχμιο δύο αιώνων»*** *είναι μια πρόσκληση, προς κάθε ενδιαφερόμενο, για ένα ταξίδι στην πόλη κατά τα τελευταία χρόνια πριν και τις πρώτες μέρες μετά την απελευθέρωσή της. Οι καρτ ποστάλ παρουσιάζονται μεγενθυμένες, έτσι ώστε ο επισκέπτης της έκθεσης να μπορέσει να διακρίνει τις λεπτομέρειες, τις σκιές και τα μυστικά του περιεχομένου τους. Ακόμη η έκθεση περιλαμβάνει και πλούσιο υλικό συνοδείας, από την ίδια ιστορική περίοδο, όπως βιβλία, χάρτες, ταξιδιωτικούς οδηγούς και βέβαια αυτούσιες παλιές καρτ ποστάλ.*

Η περίοδος 1896-1913 προτιμήθηκε τόσο για το ιστορικό ενδιαφέρον της όσο και για τη φιλοτελική αξία των καρτ ποστάλ που παρουσιάζονται και που επιλέχθηκαν ανάμεσα σε χιλιάδες άλλες. Το υλικό αυτό προέρχεται από την ιδιωτική συλλογή του κ. Βασίλη Μαυρομμάτη και περιλαμβάνει τεκμήρια από τα σπανιότερα του είδους.

(Εξώφυλλο): ***Η ΟΔΟΣ ΒΟΥΛΓΑΡΟΚΤΟΝΟΥ*** *που διανοίχτηκε μετά την πυρκαγιά του Αυγούστου 1890, σε κάρτα του εκδότη Juda Varsano.*

1. ***Η ΑΠΟΒΑΘΡΑ ΜΠΡΟΣΤΑ ΣΤΗΝ ΠΛΑΤΕΙΑ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ*** *σε κάρτα του 1911. Διακρίνονται καθαρά τα δύο συμμετρικά κιόσκια για τον αστυνομικό και τελωνειακό έλεγχο των επιβατών των πλοίων.*

2. ***Ο ΧΩΡΟΣ ΤΟΥ ΥΠΟ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΛΙΜΑΝΙΟΥ*** *σε κάρτα της δεύτερης σειράς του εκδότη David M. Benveniste τυπωμένη στα 1903.*

3. ***ΤΟ ΚΑΤΩ ΤΜΗΜΑ ΤΗΣ ΛΕΩΦΟΡΟΥ ΧΑΜΗΔΙΕ*** *προς την περιτείχιση Λευκού Πύργου, σε κάρτα του Δημητρίου Σωνίδη τυπωμένη στα 1903.*

4. ***Η ΠΛΑΤΕΙΑ ΤΟΥ ΛΕΥΚΟΥ ΠΥΡΓΟΥ*** *στο κάτω τέλος της λεωφόρου Χαμηδιέ, σε κάρτα του Δ. Σωνίδη, τυπωμένη στα 1909.*

3

 4

ΣΤΟ ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ ΔΥΟ ΑΙΩΝΩΝ

Η εικόνα της Θεσσαλονίκης, λίγο πριν από την απελευθέρωσή της, προβάλλει μέσα από την ιστοριογραφία περίπλοκη αλλά και αδρή: γρήγορες αλλαγές, πολεοδομικές, συγκοινωνιακές και οικονομικές· συγκρούσεις εθνικές και κοινωνικές· εκσυγχρονισμοί που δεν ευδοκιμούν, ξένες επεμβάσεις που περιπλέκουν την πολιτική κατάσταση. Οι εισαγωγές από το λιμάνι διπλασιάζονται, ευρωπαϊκές εταιρείες αναλαμβάνουν τη συγκοινωνιακή υποδομή (όπως και σε άλλες μεγάλες πόλεις της Ανατολής), το εμπόριο ακμάζει, το αστικό τοπίο μεταβάλλεται. Ο Χιλμή πασάς αναλαμβάνει τη διοίκηση των ευρωπαϊκών βιλαετίων, ευρωπαίοι χωροφύλακες υποτίθεται πως τηρούν την τάξη, βουλγαρικές συμμορίες αναστατώνουν την ύπαιθρο. Ο Ίων Δραγούμης, ο Παύλος Μελάς, ο Σουλιώτης-Νικολαΐδης, ο Λάμπρος Κορομηλάς— οι επώνυμοι, αυτοί και άλλοι, ηγέτες του μακεδονικού αγώνα, αναδύονται μαζί με το μέγα πλήθος των ανωνύμων. Για τις εκκλησίες και τα σχολεία, ως κύρια χαρακτηριστικά της εθνικής ταυτότητας, δίνεται η μάχη ανάμεσα στο πατριαρχικό και στο εξαρχικό στοιχείο, ανάμεσα στην ελληνική και στη βουλγαρική παιδεία. Οι Νεότουρκοι, με αφετηρία τη Μακεδονία, πραγματοποιούν την άγονη επανάστασή τους και ανοίγουν τους ασκούς του Αιόλου με τις πολιτικές ελευθερίες, για να τους ξανακλείσουν αμέσως πανικόβλητοι. Το όνειρο θάναι σύντομο, μα και η διάψευσή του δεν θα κρατήσει πολύ. Ο πρώτος βαλκανικός πόλεμος ξεσπά και οι τελικές λύσεις δρομολογούνται. Ο Χασάν Ταχσίν θα παραδώσει στον ελληνικό στρατό τα κλειδιά της πόλης, στην έπαυλη των Μοδιάνο στο Τόψιν. Η πρώτη ελληνική σημαία ανεβαίνει τελικά στο μητροπολιτικό ναό του Αγίου Μηνά, από τα χέρια του ίδιου του Ίωνα Δραγούμη.

Πίσω, ωστόσο, από τη λάμψη των γεγονότων, η Θεσσαλονίκη των αρχών του αιώνα μας παραμένει μια γοητευτική άγνωστη. Δεν πρόκειται βέβαια για ένα τοπίο ειδυλλιακό. Είναι μια πόλη με μεγάλες αντιθέσεις όπου, όχι μακρυά από τη Συνοικία των Πύργων και την πολυτέλειά της, υποκλίνονται σε ανήλιους και στενούς δρόμους, οι πυκνοκατοικημένες κατοικίες των Εβραίων εργατών. Μια πόλη που μαστίζεται από συχνές επιδημίες και οικονομική αβεβαιότητα. Από το φθινόπωρο του 1906, και μέχρι την απελευθέρωση, εξελίσσεται μια αλυσιδωτή οικονομική κρίση, με χαμηλές εσοδείες και δεκάδες εμπορικές πτωχεύσεις. Αποκορύφωμα όλων αυτών είναι η αναστολή πληρωμών των τραπεζικών οίκων Μοδιάνο και Αλλατίνι το φθινόπωρο του 1911. Τα θύματά της θα είναι αμέτρητα.

Τα εμπορικά κέρδη συσσωρεύονται. Συχνά διοχετεύονται στα ακίνητα. Η γαιοπρόσοδος στην περιοχή της αγοράς φτάνει σε αστρονομικά ύψη. Από τα τέλη του 19ου αιώνα, ανεγείρονται κτίρια αποκλειστικά για εμπορική χρήση και οι αστικές οικογένειες εγκαταλείπουν την οδό Φράγκων. Οι Πύργοι, ελάχιστοι από τους οποίους σώζονται σήμερα κι ανάμεσά τους η βίλα Καπαντζή, τα παραθαλάσσια αυτά μνημεία εφήμερου πλούτου, είναι ίσως η πιο χειροπιαστή απόδειξη για τον τρόπο χρησιμοποίησης του οικονομικού πλεονάσματος.

Η πόλη απλώνεται έξω από τα ρημαγμένα τείχη της. Γύρω από το μεγάλο νεωτερισμό της εποχής, τα πρώτα εργοστάσια, φυτρώνουν ταπεινοί εργατικοί οικισμοί, καθώς η πυρκαγιά του 1890 και οι επόμενες οδηγούν σε πολεοδομικούς εκσυγχρονισμούς, που υψώνουν την τιμή της γης και απομακρύνουν τους κοινωνικούς πληβείους από το κέντρο της πόλης.

Ένα σημαντικό σημείο στην περίοδο αυτήν είναι η ανασύνταξη του ελληνικού αστισμού. Η ελληνική επιχειρηματικότητα εκδηλώνεται ποικιλότροπα. Όχι μόνον στο τοπικό εμπόριο αλλά και στη βιομηχανία, στις αγροτικές εκμεταλλεύσεις, στις πιστωτικές σχέσεις. Τομείς δυσπρόσιτοι για το ελληνικό στοιχείο, όπως οι εξαγωγές σιτηρών και η μεγάλη γαιοκτησία, αλώνονται στα πρώτα χρόνια του αιώνα μας από κοινοπραξίες Ελλήνων επιχειρηματιών. Οι πρώτες ελληνικές τράπεζες εμφανίζονται και υποβοηθούν αυτήν την προσπάθεια, με επικεφαλής την Τράπεζα της Ανατολής (προπομπό της Εθνικής) και την Τράπεζα Αθηνών. Όπως η νεώτερη έρευνα δείχνει, ο ρόλος τους —γενικά άγνωστος— αποδεικνύεται πολύ σημαντικός, όχι μόνον για τη Θεσσαλονίκη αλλά και για ολόκληρο το μακεδονικό ελληνισμό.

Μαζί με τον ελληνικό στρατό φτάνουν στην πόλη και οι ανώνυμοι δημόσιοι λειτουργοί, που θα στήσουν τον πρώτο διοικητικό μηχανισμό στην ελευθερωμένη Μακεδονία. Επίλεκτα στελέχη όλοι τους, θα διακριθούν αργότερα σε ανώτατα αξιώματα. Μαζί με το ανεπανάληπτο αποκεντρωτικό πείραμα, κατά τους μήνες που ακολουθούν την απελευθέρωση, θα δώσουν και τη μάχη εναντίον του οικονομικού πανικού, που τον τροφοδοτούν οι ξαφνικές αλλαγές και η ξένη προπαγάνδα. Σ' αυτόν τον ξεχασμένο, δίχως όπλα, πόλεμο, θα θριαμβεύσει ο Γεώργιος Κοφινάς, εμπνευστής της Ελευθέρας Ζώνης του λιμένος της Θεσσαλονίκης.

Από τις αποσπασματικές αυτές αναφορές, στις καρτ ποστάλ δεν θα βρούμε ίσως πολλά, αλλά ταυτόχρονα θα υποψιασθούμε τα πάντα. Η μιζέρια αποφεύγει να αποθανατίζεται. Το μεγαλείο είναι εκείνο που σπεύδει να φωτογραφηθεί — στις φωτοσκιάσεις του αστικού τοπίου, στην πολυχρωμία των ενδυμασιών, στη λαμπρότητα των πανοραμάτων. Καλά κρυμένες μέσα στις εικόνες, στα γραμματόσημα, στις ταχυδρομικές σφραγίδες, στα χειρόγραφα μηνύματα των καρτ ποστάλ, οι σκιές δύο αιώνων αφήνουν το μάτι του προσεκτικού παρατηρητή να χαρεί φευγαλέα μερικές από τις ανταύγειές τους.

Ε.Α.Χ.

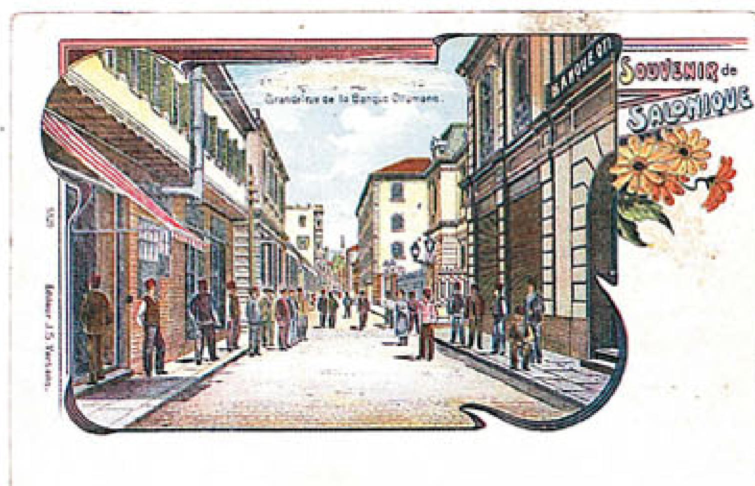

5

ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΤΩΝ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΩΝ ΕΠΙΣΤΟΛΙΚΩΝ ΔΕΛΤΑΡΙΩΝ
(γνωστά ως Cartes-Postales).

Σύμφωνα με τον ορισμό του επιστολικού δελταρίου, όπως καθορίστηκε στην πρώτη σύνοδο της Διεθνούς Ταχυδρομικής Ένωσης (Union Postale Universelle) στα 1874, αυτό είναι «... φύλλο λεπτού χαρτονιού ή ισχυρού χαρτιού, αρκετά ανθεκτικού, του οποίου η μισή δεξιά πλευρά στο μπροστινό τμήμα είναι για την εγγραφή του ονόματος του παραλήπτη, ενώ το πίσω τμήμα χρησιμοποιείται για το μήνυμα που θέλει να μεταφέρει. Η ένδειξη «Carte Postale» δεν είναι υποχρεωτικά τυπωμένη, εκτός αν πρόκειται για αλληλογραφία εξωτερικού. Οι μέγιστες διαστάσεις του είναι 107 × 150 χιλ. και οι ελάχιστες αποδεκτές 70 × 100 χιλ.

Με βάση την προηγούμενη διαστασιολόγηση των δελταρίων μπορούμε να πούμε ότι οι πρώτες κάρτες αλληλογραφίας χρησιμοποιήθηκαν από τους Ασσυρίους στα τέλη της 4ης χιλιετηρίδας π.Χ. Ήταν κατασκευασμένο από άργιλλο με κείμενα σφηνοειδούς γραφής, ενώ στη Μικρά Ασία βρέθηκαν σε ανασκαφές και μικρά ορθογώνια τμήματα ξύλου ή ελεφαντοστού, καλυμένα με κερί, που περιείχαν εγχάρακτα σύντομα, εμπορικά κυρίως, μηνύματα των ελληνιστικών χρόνων. Παρόμοια μέθοδο σύντομης αλληλογραφίας χρησιμοποιούσαν και οι Ρωμαίοι, μέσα στα γεωγραφικά όρια κάθε πόλης, με τη διαφορά ότι άφηναν άγραφο το πίσω μέρος της πλάκας,

6

7

ώστε ο παραλήπτης να συμπληρώσει τη δική του απάντηση.

Η πρώτη χρησιμοποίηση χαρτονένιων ευχετηρίων καρτών ανάγεται στην αυλή της πρώτης δυναστείας των Χαν στην Κίνα, δύο αιώνες προ Χριστού. Πολύ αργότερα, γύρω στο 10ο αιώνα, συναντάμε διακοσμημένες «καρτολίνες» με ευχετήρια μηνύματα, να κυκλοφορούν στον χώρο της Άπω Ανατολής.

Αντίστοιχες ευχετήριες κάρτες, ζωγραφισμένες στο χέρι ή γραμμένες πίσω από τραπουλόχαρτα, συναντάμε στη Γαλλία κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Λουδοβίκου XIII (1610-1643). Στο μουσείο του Colmar υπάρχει μια ζωγραφισμένη καρτολίνα με ευχές για το *Νέο Έτος 1460!* Το θέμα της απεικόνισης είναι συνήθως θρησκευτικό (ο Ιησούς παιδί στο ξυλουργείο του πατέρα του, η είσοδος στα Ιεροσόλυμα, κά). Οι κάρτες αυτές μεταφέρονταν με το ταχυδρομείο που ίδρυσε ο Λουδοβίκος XI, στην αρχή ως βασιλικό, αργότερα όμως και για τους κρατικούς λειτουργούς, εμπόρους, τραπεζίτες, κά.

Η πρώτη σαφής βιβλιογραφική αναφορά που πιστοποιεί την ύπαρξη εικονογραφημένων επιστολικών δελταρίων (carte postale illustrée) βρίσκεται σ' ένα γαλλικό ημερολόγιο-κατάστιχο που τυπώθηκε στο Παρίσι στα 1777 με τίτλο *Almanach de la Petite Poste de Paris, réunie à la grande poste.* Σύμφωνα μ' αυτό, εφευρέτης της εικονογραφημένης καρτποστάλ είναι ένας παριζιάνος χαράκτης, ονόματι Demaison (κατ' άλλους μελετητές Desmaisons) που τύπωνε ευχετήριες κάρτες μικρών διαστάσεων, διακοσμημένες με διάφορες παραστάσεις και πλαίσια, προορισμένες για την αλληλογραφία εντός της πόλεως. Η ιδέα όμως αυτή δεν είχε την απαιτούμενη απήχηση στον κόσμο, λόγω της αδιάκριτης ανάγνωσης του περιεχομένου της κάρτας απ' όλους όσους ασχολούνταν με τη διακίνησή της (υπηρετικό προσωπικό, ταχυδρόμοι, μεταφορείς, κά). Δυστυχώς μέχρι στιγμής δεν έχει βρεθεί καμμία τέτοια κάρτα, ώστε να γνωρίζουμε με ακρίβεια το μέγεθός της, τους χρωματισμούς της, τα διακοσμητικά στοιχεία που χρησιμοποιούσε, κλπ. Αμέσως μετά την έκρηξη της Γαλλικής Επανάστασης το 1789, η Εθνική Συνέλευση καταδίκασε και απαγόρευσε την κυκλοφορία της «κάρτας», ως αντιλαϊκού μέσου διακίνησης ιδεών και μηνυμάτων.

Τα επόμενα χρόνια, μέχρι τα μέσα του 19ου αιώνα, οι πληροφορίες για την εκτύπωση και διακίνηση καρτών στη Γαλλία και την υπόλοιπη Ευρώπη είναι σχεδόν ανύπαρκτες. Στα 1856 η διοίκηση των γαλλικών ταχυδρομείων υιοθετεί εκ νέου τη λεγόμενη «ανοικτή αλληλογραφία» (correspondance à découvert) των καρτών και αρκετές απ' αυτές σώζονται σε ιδιωτικές συλλογές και μουσεία. Τα θέματά τους είναι συνήθως εικόνες παιδιών, αγγέλων, τελετών Πρώτης Κοινωνίας, λειτουργίες σε εσωτερικά εκκλησιών κά.

Η ιδέα για τη σύγχρονη μορφή του επιστολικού δελταρίου ανήκει στον Πρώσο Von Stephan που, κατά τη διάρκεια της πέμπτης συνεδρίασης της Συνομοσπονδίας των Γερμανικών Ταχυδρομείων (η

8

9

*5. **ΠΡΟΔΡΟΜΙΚΗ ΧΡΩΜΟΛΙΘΟΓΡΑΦΗ ΚΑΡΤΠΟΣΤΑΛ** με κυρίως θέμα τμήμα της ανατολικής πλευράς της πόλης και την αποβάθρα πέρα από το Λευκό Πύργο, που φέρει σε ένθετη απεικόνιση την Καμάρα με την Εγνατία οδό. Είναι έκδοση του Θεσσαλονικού G. Bader τυπωμένη στη Βιέννη γύρω στα 1897.*

*6. **Η ΓΩΝΙΑ ΤΩΝ ΟΔΩΝ ΦΡΑΓΚΩΝ ΚΑΙ ΛΕΟΝΤΟΣ ΣΟΦΟΥ** με το νέο κτίριο της Οθωμανικής Τράπεζας και τη στοά Lombardo. Η κάρτα ανήκει στην τρίτη σειρά εκδόσεων του Juda Varsano (1904).*

*7. **Η ΠΛΑΤΕΙΑ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ** στα 1902.*

*8. **Η ΕΓΝΑΤΙΑ ΦΩΤΟΓΡΑΦΗΜΕΝΗ ΣΤΑ 1900,** σε κάρτα του Juda Varsano τυπωμένη στα 1904.*

*9. **Η ΟΔΟΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ ΣΤΗ ΓΩΝΙΑ ΤΗΣ ΟΔΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΟΚΤΟΝΟΥ** (σημερινή Προξένου Κορομηλά) σε κάρτα του Juda Varsano (1904).*

*10. **ΠΡΟΔΡΟΜΙΚΗ ΧΡΩΜΟΛΙΘΟΓΡΑΦΗ ΚΑΡΤΠΟΣΤΑΛ** με θέμα το ανατολικό τμήμα της πόλης και με ένθετη απεικόνιση της λεωφόρου Χαμηδιέ (σημερινή Εθνικής Αμύνης). Είναι τυπωμένη στη Βιέννη στα 1897, από το Θεσσαλονικιό εκδότη Jacques E. Soto.*

10

11

14

15

11. ***ΑΠΟΨΗ ΤΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ ΤΗΣ ΠΡΟΚΥΜΑΙΑΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΛΕΥΚΟ ΠΥΡΓΟ*** *σε κάρτα του εκδότη - βιβλιοπώλη L. Molho στα 1902.*

12. ***ΠΡΟΔΡΟΜΙΚΗ ΧΡΩΜΟΛΙΘΟΓΡΑΦΗ ΚΑΡΤΠΟΣΤΑΛ*** *του τέλους του περασμένου αιώνα, που απεικονίζει ως κυρίως θέμα τμήμα της προκυμαίας προς τον Λευκό Πύργο, όπου διακρίνεται καθαρά το κτίριο της Ψαραγοράς. Η κάρτα έχει τυπωθεί στο Αμβούργο στα 1896 για λογαριασμό της Γερμανικής Λέσχης Θεσσαλονίκης (Deutsche Kegelclub, Salonik).*

13. ***ΑΠΟΨΗ ΤΗΣ ΑΠΟΒΑΘΡΑΣ, ΤΩΝ ΠΑΡΑΛΙΑΚΩΝ ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΩΝ ΚΑΙ ΚΑΦΕΝΕΙΩΝ*** *καθώς και του κτιρίου της ναυτιλιακής εταιρείας Messageries Maritimes. Η κάρτα είναι χρωμολιθόγραφης εκτύπωσης κι αποτελεί τμήμα της τρίτης σειράς του εκδότη Juda S. Varsano (1904).*

Γερμανία απαρτιζόταν από ανεξάρτητα κρατίδια) στα 1865, πρότεινε την κυκλοφορία ενός χαρτονένιου μονόφυλλου αλληλογραφίας, ανοιχτού (χωρίς φάκελλο), με επαρκή χώρο για την εγγραφή σύντομου μηνύματος. Η πρόταση αυτή καταγράφηκε στα πρακτικά της συνεδρίασης, αλλά ουδέποτε έγινε αποδεκτή.

Και φθάνουμε στα 1869. Στην Αυστροουγγρική Αυτοκρατορία, ο Emmanuel Hermann (1838-1902), καθηγητής της αυστριακής στρατιωτικής ακαδημίας του Wienner-Neustad, προτείνει χρησιμοποιώντας για πρώτη φορά τον ακριβή όρο «carte postale», την χρησιμοποίηση στην αλληλογραφία των εντύπων δελταρίων. Η ιδέα γίνεται αμέσως αποδεκτή και έτσι, την 1η Οκτωβρίου 1869 η Αυστροουγγαρία εγκαινιάζει τη νέα αυτή μέθοδο αλληλογραφίας. Πρόκειται για μικρά ορθογώνια χαρτόνια με έντυπη τη μία πλευρά, όπου υπάρχει τυπωμένο ένα γραμματόσημο και τρεις γραμμές για την αναγραφή του ονόματος του παραλήπτη. Η άλλη πλευρά είναι εντελώς ελεύθερη για το κείμενο (entier postal).

Γρήγορα και οι υπόλοιπες χώρες υιοθετούν αυτή τη μέθοδο «ελεύθερης και ανοικτής» αλληλογραφίας, με πρώτη τη Συνομοσπονδία της Γερμανίας του Βορρά στις 6 Ιουνίου 1870. Ακολουθούν την ίδια χρονιά η Αγγλία, η Ελβετία και το Λουξεμβούργο, το Βέλγιο (1871), η Δανία (1871), η Ολλανδία (1871), η Γαλλία (1872), η Ρωσία (1872), η Σουηδία και η Νορβηγία (1872), η Ισπανία (1873), οι Η.Π.Α. (1873), η Ρουμανία (1873), η Ιταλία (1874), η Οθωμανική αυτοκρατορία (1875), η Ελλάδα (1876), η Πορτογαλία (1878) κ.ά.

Τις παραμονές του Γαλλο-Πρωσικού πολέμου, στις 17 Ιουλίου 1870, ο καγκελάριος Βίσμαρκ εισάγει επίσημα την χρήση των έντυπων μονοφύλλων δελταρίων στο στρατό. Την ίδια περίπου εποχή, στη Γαλλία, ο πρόδρομος του Γαλλικού Ερυθρού Σταυρού, η «Société de secours aux blessés», εκδίδει μία έντυπη κάρτα, με πρακτικό σκοπό την γρήγορη αλληλογραφία μεταξύ γειτονικών πόλεων για την κατάσταση των τραυματιών του πολέμου. Κατά την πολιορκία του Στρασβούργου από τη στρατιά του στρατάρχη Von Werder, η πόλη αποκόβεται εντελώς από την υπόλοιπη Γαλλία. Η προαναφερθείσα Επιτροπή Βοηθείας Τραυματιών της πόλης, που διαθέτει ένα μεγάλο απόθεμα νέων εντύπων καρτών, προτείνει στο στρατάρχη την αλληλογραφία, μέσω καρτών, για λόγους ανθρωπιστικούς με τα μετόπισθεν. Η πρόταση γίνεται αποδεκτή με ιπποτισμό, με την προϋπόθεση ότι τα γερμανικά ταχυδρομεία θα εισέπρατταν πρόσθετο τέλος (taxe) 6 Kreuzer στην κάθε κάρτα. Έτσι η αλληλογραφία των πολιορκημένων ...παραλαμβανόταν από τους Πρώσους και αφού περνούσε από λογοκρισία στην Καρλσρούη, μεταβιβαζόταν στην ουδέτερη ελβετική Βασιλεία και κατόπιν στη Γαλλία! Μ' αυτό τον

12

13

τρόπο οι πρώτες καρτποστάλ που κυκλοφόρησαν μαζικά στην εμπόλεμη Ευρώπη έφεραν σφραγίδες των γαλλικών, γερμανικών και ελβετικών ταχυδρομείων με ένα πρωσικό γραμματόσημο! Σ' όλη τη διάρκεια του πολέμου κυκλοφόρησαν πολλές κάρτες και έντυπα δελτάρια σχεδόν σ' όλες τις χώρες της Ευρώπης.

Ας επανέλθουμε όμως στην εξέλιξη των εικονογραφημένων επιστολικών δελταρίων. Στα 1750, στέλνεται από κάποιον Ιταλό Bertarelli σε φίλο του στο Παρίσι, μια όμορφη σειρά ευχετηρίων καρτών. Εκατό χρόνια αργότερα, το 1846, ο λονδρέζος λιθογράφος Henry Cole τυπώνει χίλιες ευχετήριες κάρτες για λογαριασμό του Sir Hosley της Βασιλικής Ζωγραφικής Ακαδημίας. Ο ελβετός Fenner Matter από την Βασιλεία, πουλά στα 1855 στο κατάστημά του, καρτποστάλ διακοσμημένες με ξυλογραφίες, ενώ ο βερολινέζος λιθογράφος Miesler στα 1860 τυπώνει απόψεις της πόλης του σε κάρτες.

Η πρώτη προσπάθεια εικονογράφησης των ήδη κυκλοφορούντων επισήμων εντύπων δελταρίων (ή ταχυδρομικών μονόφυλλων όπως είναι γνωστότερα) γίνεται από ένα Γερμανό ιερέα της πόλης Österode στην ανατολική Πρωσία, τον Ludolf Parisius (1853-1940), που τύπωνε σατυρικές παραστάσεις ή αστικά τοπία στο λευκό τμήμα της κάρτας.

Την ίδια περίπου εποχή στην Βιέννη, ένας Σέρβος υπολοχαγός του αυστροουγγρικού στρατού, ο Petar Manojlović, ασχολούνταν τον ελεύθερο χρόνο του βοηθώντας στην σύνταξη ενός σερβικού περιοδικού με κυριλλικούς χαρακτήρες και τίτλο Zmaj (*ο Δράκος*). Στα τέλη του 1870 ο Manojlović έφερε στη σύνταξη του περιοδικού το σκίτσο ενός δράκου που υπερίπταται δύο σλαβικών πόλεων, οι οποίες απεικονίζονται στο κάτω τμήμα της εικόνας. Η διεύθυνση του περιοδικού κράτησε το σκίτσο και στις αρχές του επομένου έτους το τύπωσε σε διαστάσεις μιας επίσημης καρτποστάλ. Η χάραξη του πρωτότυπου έγινε σε χαλκογραφία από τον χαράκτη Rudolf von Waldheim και μέχρι σήμερα ένα μόνο ταχυδρομημένο αντίτυπο είναι γνωστό.

Λίγα χρόνια αργότερα, ο βιβλιοπώλης-τυπογράφος Schwartz από το Oldenburg τυπώνει, στα 1875, στο αριστερό λευκό τμήμα των επισήμων γερμανικών δελταρίων, την κωμική παράσταση ενός μικρού διαβόλου μέσα σε μια κάβα κρασιών. Το δεξί τμήμα χρησιμοποιόταν για την εγγραφή του κειμένου. Ο ίδιος αργότερα τύπωσε μία σειρά δελταρίων με 25 διαφορετικές ξυλογραφίες.

Η πατρότητα της γαλλικής εικονογραφημένης κάρτας ανήκει στον βιβλιοπώλη Léon Besnardeau από το Sillé-le-Guillaume (Sarthe). Στα τέλη του 1870, εκμεταλλευόμενος τη συγκέντρωση γάλλων στρατιωτών στο κοντινό στρατόπεδο του Conlie, τύπωσε κάρτες διαστά-

*14. **ΤΟ ΑΝΩ ΤΜΗΜΑ ΤΗΣ ΛΕΩΦΟΡΟΥ ΧΑΜΗΔΙΕ** (σημερινή Εθνικής Αμύνης) **ΚΑΙ ΤΟ ΣΥΝΤΡΙΒΑΝΙ** σε κάρτα των εκδοτών Matarasso, Saragoussi & Rousso, τυπωμένη στη Θεσσαλονίκη στα 1908.*

*15. **Η ΑΠΟΒΑΘΡΑ ΤΩΝ ΨΑΡΑΔΩΝ ΚΑΙ Ο ΧΩΡΟΣ ΤΩΝ ΘΑΛΑΣΣΙΩΝ ΛΟΥΤΡΩΝ,** μπροστά στην αρχή της λεωφόρου των Εξοχών (σημερινή Βασιλίσσης 'Ολγας). Η κάρτα ανήκει στη δεύτερη σειρά των εκτυπώσεων του εκδότη G. Bader, που έγιναν κι αυτές στη Βιέννη γύρω στα 1898.*

*16. **Η ΠΛΑΤΕΙΑ ΣΥΝΤΡΙΒΑΝΙΟΥ ΜΕ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥΣ ΕΡΓΑΤΕΣ** που ήταν επιφορτισμένοι με το πλύσιμο των δρόμων, σε καρτποστάλ του Δημ. Σωνίδη, τυπωμένη στα 1909.*

*17. **Η ΟΔΟΣ ΕΓΝΑΤΙΑ ΣΤΑ 1900,** σε κάρτα του εκδότη G. Bader, ταχυδρομημένη με τη Ρωσική Εταιρεία Ατμοπλοϊκών Μεταφορών και Εμπορίου, η οποία διέθετε υποκατάστημα στη Θεσσαλονίκη ήδη από το 1863.*

16

17

18. ***ΑΠΟΨΗ ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΑΠΟΒΑΘΡΑΣ ΜΠΡΟΣΤΑ ΣΤΟ ΚΤΙΡΙΟ ΤΗΣ Messageries Maritimes,*** *στη γωνία της Λεωφ. Νίκης και Ολύμπου (στο ισόγειο βρισκόταν η μπυραρία Orfeum), σε κάρτα της δεύτερης σειράς εκτυπώσεων του εκδότη G. Bader (1898).*
19. ***ΤΜΗΜΑ ΤΟΥ ΠΕΔΙΟΥ ΤΟΥ ΑΡΕΩΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΤΙΡΙΟΥ ΤΟΥ Γ΄ ΣΩΜΑΤΟΣ ΣΤΡΑΤΟΥ*** *στη Λεωφόρο Στρατού σε κάρτα του εκδότη Δημητρίου Σωνίδη, από φωτογραφικό κλισέ του 1902-3.*
20. ***ΠΡΟΔΡΟΜΙΚΗ ΧΡΩΜΟΛΙΘΟΓΡΑΦΗ ΚΑΡΤΠΟΣΤΑΛ*** *του τέλους του περασμένου αιώνα, που απεικονίζει τμήμα της ανατολικής πλευράς της πόλης και της αποβάθρας του Λευκού Πύργου. Σε ένθετη απεικόνιση η στολή καβάση (ενόπλου φρουρού). Πρόκειται για πρώιμη σειρά καρτών του εκδότη G. Bader, αυστριακής προφανώς εκτύπωσης.*

Voici mon adresse.
Melle Valentine Bischiutter
Agence de la Navigation [illegible] Italienne
Salonique (Turquie)

Souvenir de SALONIQUE.

le 24/5/1900

Madame,
Ayant lu dans la Revue illustrée,
Lecture pour Tous, que vous désirez échan-
ger des cartes postales illustrées, je vous
envoie une carte de Salonique avec
prière de m'envoyer une d'Angers.
Si vous désirez continuer la corres-
pondance, je pourrai vous envoyer
toute la collection des cartes de
Salonique et de la Macédoine.
Dans l'attente de votre réponse veuillez
[agréer] Mme mes salutations distinguées. V. Bischiutter

21

21. ***ΑΠΟΨΗ ΤΗΣ ΑΠΟΒΑΘΡΑΣ ΜΠΡΟΣΤΑ ΣΤΗΝ ΠΛΑΤΕΙΑ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ.*** *Η κάρτα είναι τυπωμένη από τον τυπογράφο Αθανάσιο Ζουζακίδη γύρω στα 1899 και στο πίσω μέρος φέρει αγγλικό γραμματόσημο μιας πέννας και σφραγίδα «British Post Office 27.12.1900» έτους ενάρξεως της λειτουργίας του Αγγλικού Ταχυδρομικού Γραφείου της πόλης.*

22. ***Η ΓΩΝΙΑ ΤΩΝ ΟΔΩΝ ΣΑΜΠΡΗ ΠΑΣΑ*** *(σημ. Βενιζέλου)* ***ΚΑΙ ΒΟΥΛΓΑΡΟΚΤΟΝΟΥ*** *(σημ. Καλαποθάκη) σε κάρτα του Juda S. Varsano στα 1904.*

23. ***Η ΟΔΟΣ ΧΑΜΣΑ ΜΠΕΗ*** *(δρόμος παράλληλος προς τη σημερινή Ίωνος Δραγούμη, εν μέρει ταυτιζόμενος προς τη σημερινή Ζαλίκη) σε καρτποστάλ της τρίτης σειράς εκτυπώσεων του εκδότη Juda Varsano (1904).*

24. ***ΤΜΗΜΑ ΤΗΣ ΛΕΩΦΟΡΟΥ ΤΩΝ ΕΞΟΧΩΝ*** *σε καρτποστάλ του εκδότη Δ. Σωνίδη, τυπωμένη στα 1906.*

25. ***Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΛΕΩΦΟΡΟΥ ΤΩΝ ΕΞΟΧΩΝ*** *σε κάρτα της πρώτης περιόδου του εκδότη Juda Varsano (1902).*

26. ***ΤΟ ΗΛΕΚΤΡΟΚΙΝΗΤΟ ΤΡΑΜ ΣΤΗ ΛΕΩΦΟΡΟ ΧΑΜΗΔΙΕ*** *(σημερινή Εθνικής Αμύνης). Τα εγκαίνια της ηλεκτροκίνησης του τραμ έγιναν το Σάββατο 14/27 Ιουνίου 1908 και στην αρχή, όπως φαίνεται και στην κάρτα, λόγω έλλειψης σύγχρονου τροχαίου υλικού, χρησιμοποιήθηκαν και ανοιχτά οχήματα του ιππήλατου τραμ.*

22

σεων 67 × 98 χιλ., που από τη μια πλευρά έφεραν στρατιωτικές διακοσμητικές παραστάσεις με στεφάνια και από την άλλη γραμμές για το κείμενο.

Τον Οκτώβριο του 1875 επιτρέπεται ελεύθερα στη Γαλλία η ιδιωτική εκτύπωση εικονογραφημένων καρτποστάλ και στα 1877 έχουμε την εμφάνιση της κάρτας του γλύπτη Francia με την προτομή της Γαλλικής Δημοκρατίας. Ακολουθεί πλήθος ιδιωτικών εκδόσεων, με ποιοτική αποκορύφωση τις παραστάσεις των καρτών του Πύργου του Άϊφελ από τον σχεδιαστή-χαράκτη Léon-Charles Libonis (1841-1901) τον Ιούλιο του 1889.

Στη σύνοδο της Παγκόσμιας Ταχυδρομικής Ένωσης (U.P.U.) του 1878 καθορίστηκε διεθνώς το μέγεθος των αποδεκτών δελταρίων ως carte-postale σε 90 × 140 χιλ. Με τον τρόπο αυτό «νομιμοποιήθηκε» και έγινε ευρύτερα αποδεκτό το μέσο αυτό της σύντομης (και φθηνής λόγω μειωμένων ταχυδρομικών τελών) αλληλογραφίας.

Μέχρι στιγμής μιλούσαμε για έντυπες, εικονογραφημένες ή μη, καρτποστάλ, θεωρώντας ως δεδομένο τρόπο εκτύπωσης τη χρωμολιθογραφία, τη χαλκογραφία, τη ξυλογραφία κλπ. Θα ήταν παράλειψη να μην αναφερθούμε για λίγο και στη χρησιμοποίηση της φωτογραφίας από τις κάρτες.

Ήδη από το 1864, επιτρεπόταν από τα γαλλικά ταχυδρομεία η αποστολή μικρών φωτογραφιών πάνω σε χαρτόνι (photographies sur papier-carte) με μειωμένο ταχυδρομικό τέλος. Είναι άγνωστο όμως πόσο χρησιμοποιήθηκε αυτό από τον κόσμο και τους φωτογράφους. Η πρώτη αναφορά που έχουμε, για κατασκευή φωτογραφικών καρτποστάλ, μας οδηγεί στον Dominique Piazza από τη Μασσαλία, που στις 4 Αυγούστου 1891 τύπωσε στο φωτογραφείο Dalmouth της πόλης μια σειρά φωτογραφικών απεικονίσεων διαφόρων γαλλικών πόλεων. Το αποτέλεσμα ήταν εκπληκτικό και σε μερικές μέρες εξαντλήθηκε η πρώτη αυτή έκδοση. Ανάστατοι, οι τυπογράφοι-εκδότες της πόλης κατάφεραν, ρίχνοντας σημαντικά τις τιμές των δικών τους καρτών, να τον καταστρέψουν οικονομικά και να τον αναγκάσουν να αποσυρθεί γρήγορα από την αγορά.

Μετά το 1896 η αγορά των εικονογραφημένων δελταρίων κυριολεκτικά ανθεί, ιδιαίτερα με τη χρήση των φωτογραφικών κλισέ από τους εκδότες-τυπογράφους.

Η τελευταία όμως δεκαετία του περασμένου αιώνα χαρακτηρίζεται και από την έκδοση καρτοφιλικών περιοδικών με σκοπό την ενθάρρυνση της συλλογής καρτποστάλ, την παροχή χρήσιμων πληροφοριών για τις νέες εκδόσεις, την ανταλλαγή διευθύνσεων για ανταλλαγές κά.

Ως πρώτη γνωστή ευρωπαϊκή έκδοση τέτοιου περιοδικού αναφέρεται το γαλλικό LA CARTE POSTALE του συλλέκτη-εκδότη A. Schoeller, με υπότιτλο Bulletin mensuel des émissions nouvelles de cartes postales ou télégraphiques et cartes-lettres. Το πρώτο τεύχος κυκλοφόρησε τον Ιανουάριο του 1890 και ήταν μηνιαίο. Ακολουθούν τα γερμανικά MONATSSCHRIFT FUR ANSICHTKARTEN-SAMMLER με πρώτο τεύχος στις 15 Φεβρουαρίου 1895 και DER POSTKARTEN-SAMMLER στις 18 Απριλίου 1896. Οι υπόλοιπες γαλλικές εκδόσεις είναι του LA CARTE POSTALE ILLUSTRÉE στις 1 Ιανουαρίου 1899 και του LE CARTOPHILE, επίσης μηνιαίου με πρώτη έκδοση τον Οκτώβριο 1900. Αξίζει να σημειωθεί ότι η πρώτη παγκόσμια έκθεση καρτποστάλ έγινε το 1894 στην Βενετία.

Όλα αυτά δείχνουν ανάγλυφα την έκταση που είχε πάρει σ' όλη την Ευρώπη η διάδοση του φθηνού, πρακτικού και πολύ όμορφου «μικρού χαρτονιού». Η μόδα της εποχής επέβαλε την ανταλλαγή καρτών μεταξύ των ανθρώπων αμφοτέρων των φύλων. Η περίοδος που ακολουθεί μέχρι το Μεγάλο Πόλεμο χαρακτηρίζεται από αισθητική τελειότητα των απεικονίσεων, ποιότητα χαρτιού και πρωτοτυπία θεμάτων. Από το 1914 και μετά οι συνθήκες της «αγοράς» αλλάζουν: μεγάλη ζήτηση καρτών από τα διάφορα στρατεύματα, αδιαφορία για την ποιότητα και αισθητική της απεικόνισης, ανάγκη για γρήγορη και μεγάλη παραγωγή, επαναλήψεις θεμάτων από τη στρατιωτική ζωή και τις πολεμικές καταστροφές. Το φυσικό τέλος της αισθητικής των καρτποστάλ έχει έρθει· ο μεσοπόλεμος θα δώσει ουσιαστικά την χαριστική βολή.

23

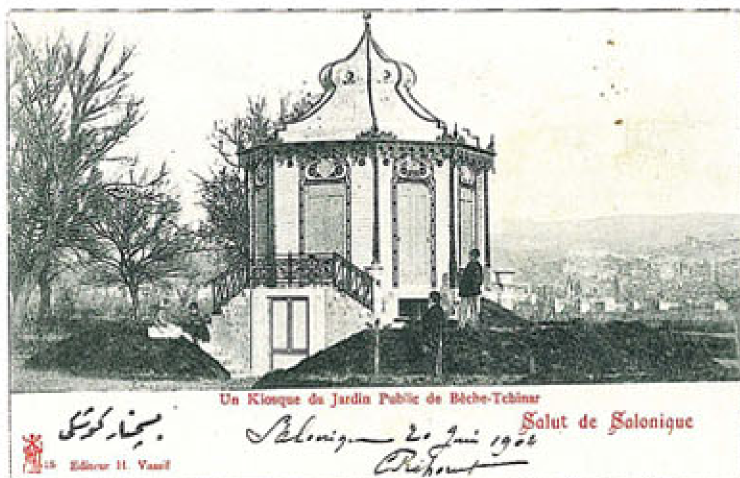
24

25

26

27

 28

27. ***ΕΞΟΧΙΚΟ ΠΕΡΙΠΤΕΡΟ (ΚΙΟΣΚΙ) ΣΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΚΗΠΟ ΤΟΥ ΜΠΕΧΤΣΙΝΑΡ*** *με έντονα διακοσμητικά στοιχεία Art Nouveau. Η κάρτα είναι του εκδότη H. Vassif τυπωμένη στα 1903.*

28. ***Ο ΛΑΧΑΝΟΚΗΠΟΣ ΠΙΘΑΝΩΣ ΤΗΣ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ,*** *σε καρτποστάλ του εκδότη H. Vassif τυπωμένη μετά το συνεταιρισμό του με το γιό του Nafiz στα 1905.*

Η παλαιότερη γνωστή εικονογραφημένη καρτποστάλ με απεικόνιση της πόλης της Θεσσαλονίκης κυκλοφόρησε γύρω στα 1896 από τη Γερμανική Λέσχη Θεσσαλονίκης (Deutscher Kegelclub). Φυσικά είχαν προηγηθεί άλλες κάρτες, χρωμολιθόγραφες ή μη, συμπεριλαμβανομένου και του κρατικού ταχυδρομικού μονόφυλλου με έντυπο γραμματόσημο που τύπωσε η Τουρκία το 1875, αλλά αυτές δεν είχαν κάποια συγκεκριμένη παράσταση της πόλης. Ακολουθούν και άλλες σειρές χρωμολιθόγραφων απεικονίσεων της πόλης από διαφορετικούς εκδότες, όπως ο Jacques E. Soto και ο G. Bader, που έχουν καταστήματα στη Θεσσαλονίκη, ο D. W. Bertl & Co, ο Hermann Seibt (από το Meissen), ο Char. Karlagamis! (Αμβούργο και Θεσσαλονίκη), ο Purger & Co (από το Μόναχο), Sachinis & Co (από τη Δρέσδη), κ.ά. Όλες αυτές τις εικονογραφημένες καρτποστάλ που τυπώθηκαν στην Αυστρία ή τη Γερμανία πριν το 1900 τις ονομάζουμε *«προδρόμους»* ή *«προδρομικές»* κάρτες. Στην κατηγορία αυτή δεν εντάσουμε τις κάρτες που τυπώθηκαν στη Θεσσαλονίκη με διαφορετική τεχνική την ίδια περίοδο, όπως η τρίτη και τέταρτη σειρά εκδόσεων του G. Bader, η σειρά του Αθαν. Ζουζακίδη κ.ά. Οι εκδότες εικονογραφημένων καρτποστάλ της Θεσσαλονίκης είναι βιβλιοπώλες ή τυπογράφοι και δεν ασχολούνται αποκλειστικά με την εκτύπωση και διάθεση καρτών, όπως οι ευρωπαίοι συνάδελφοί τους. Η σχετική βιβλιογραφία είναι ανύπαρκτη και έτσι τις πληροφορίες μας τις αντλούμε από τα φύλλα του τοπικού τύπου της εποχής, τους εμπορικούς οδηγούς, τις διαφημίσεις κλπ.

Το εμπόριο και η εκτύπωση των καρτποστάλ βρίσκεται ουσιαστικά στα χέρια των εβραίων βιβλιοχαρτοπωλών της πόλης ήδη από τις

31. ***Η ΣΥΝΟΙΚΙΑ ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΗ ΜΗΤΡΟΠΟΛΗ ΜΕ ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΠΡΟΞΕΝΕΙΟ*** *η οποία ξανακτίσθηκε μετά την πυρκαγιά του Αυγούστου 1890, με νέες ευθυγραμμίσεις των δρόμων. Η κάρτα ανήκει στην πρώτη περίοδο εγχρώμων εκτυπώσεων του εκδότη Juda Varsano στα 1902.*

29

 30

αρχές του αιώνα. Η κυριαρχία των πρώτων γερμανικών και αυστριακών χρωμολιθόγραφων εκδόσεων παραμερίζεται γρήγορα και το φωτογραφικό κλισέ, φτηνότερο και ευκολότερο, αντικαθιστά τον τρόπο απεικόνισης. Η αγορά της Θεσσαλονίκης δέχεται γρήγορα την καρτποστάλ σαν τρόπο σύντομης επικοινωνίας με χαμηλό κόστος, ακόμα και σαν μέσο ψυχαγωγίας. Τα ευρωπαϊκά περιοδικά γεμίζουν από μικρές αγγελίες Θεσσαλονικέων που επιθυμούν σε διαρκή βάση την ανταλλαγή cartes-postales με συλλέκτες άλλων χωρών. Έτσι η «αγορά του τυπωμένου χαρτιού» της πόλης στρέφεται στην παραγωγή καρτών κάθε είδους, αφού το αγοραστικό κοινό είναι πλέον, λόγω μόδας κυρίως, εξασφαλισμένο.

Οι κυριότεροι εβραίοι εκδότες της πόλης μέχρι το 1912 είναι ο David M. Assael (τρεις σειρές εκδόσεων 1902-09) που στεγαζόταν στο Φραγκομαχαλά, ο L. Molho (1902), ο H. Vassif (1903) και ο υιός του Nafiz (1905), ο Juda S. Varsano (τέσσερις σειρές εκδόσεων 1902-05) που είχε το κατάστημά του στην οδό Σαμπρή Πασά, οι Matarasso, Saragoussi & Rousso (δύο σειρές εκδόσεων 1908-9 & 1911), ο Albert J. Barzilai (1902, 1904 & 1909) που είχε το κατάστημά του στην οδό Φράγκων απέναντι από το αυστριακό ταχυδρομείο, ο Albert Nissim (1902) που ήταν επίσης στον Φραγκομαχαλά, ο David J. Errera (1909), ο David M. Benveniste (1901 & 1903) που διέθετε αρχικά τις κάρτες του από το βιβλιοπωλείο του Varsano, ο Modiano (1902-04 & 1909) που στεγαζόταν στη στοά Francès, ο Hananel Naar που χρησιμοποιούσε κυρίως κλισέ του φωτογράφου Paul Zepdji, ο Jacques Saül, ο Juda Perahia, κ.ά.

*29. **ΟΙ ΑΠΟΘΗΚΕΣ ΤΗΣ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΙΑΣ ΚΑΠΝΩΝ** (γνωστής ως «Ρεζή») σε κάρτα του εκδότη David M. Assael, τυπωμένη στα 1903 (δεύτερη σειρά εκτύπωσης).*

*30. **ΤΟ ΚΤΙΡΙΟ ΤΗΣ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ** που ιδρύθηκε στα 1879 και βρισκόταν στην οδό Κασσάνδρου, κοντά στο ναό του Αγίου Δημητρίου.*

*32. **ΑΠΟΨΗ ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΤΩΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΤΕΙΧΩΝ,** που έμεινε ανέπαφο μετά την κατεδάφιση του 1889 για τη διάνοιξη της λεωφόρου Χαμηδιέ.*

*33. **ΕΝΔΥΜΑΣΙΑ ΕΒΡΑΙΑΣ ΑΣΤΗΣ** σε καρτποστάλ του εκδότη J.S. Varsano (1904).*

Ταυτόχρονα όμως μ' αυτούς, σημαντικό μερίδιο της αγοράς των εικονογραφημένων καρτποστάλ διεκδικούν με μεγάλη επιτυχία και οι Έλληνες τυπογράφοι και βιβλιοπώλες. Ο πιο γνωστός και παραγωγικός απ' αυτούς είναι ο Δημήτριος Γ. Σωνίδης στην οδό Ταχτά-Καλέ, με συνεχή παρουσίαση διαδοχικών εκδόσεων από το 1904. Ήταν τέτοια η φήμη της ποιότητας των καρτών του, ώστε το Νοέμβριο του 1908 κατασχέθηκαν στο Τελωνείο της πόλης 5.000 κάρτες, με θέμα πορτραίτα μακεδονομάχων και επιγραφή (πλαστή) «Edit. D. Sonides, Salonique», που επιχείρησαν.να εισάγουν οι ήδη εκδότες καρτποστάλ Matarasso, Saragoussi & Rousso. Άλλοι Έλληνες εκδότες ήταν ο Αθανάσιος Ζουζακίδης (1899-1900), που χρησιμοποιούσε κυρίως κλισέ του φωτογράφου Μ. Λιόντα, ο Νικόλαος Α. Ξενοφωντίδης, που είχε αρχικά το τυπογραφείο του απέναντι από τον Άγιο Αθανάσιο, ο Νικόλαος Χριστομάνος, που είχε το τυπογραφείο του στην οδό της Οθωμανικής Τράπεζας στο Φραγκομαχαλά, ο Νικόλαος Γ. Βικόπουλος, που πέθανε το 1910, ο Δημήτριος Σακετούδης, ο Μ. Τριανταφύλλου κ.ά. Σ' αυτούς δεν περιλαμβάνουμε τους Έλληνες εκδότες άλλων πόλεων του εξωτερικού ή της Ελλάδας, όπως ο Βολιώτης φωτογράφος-εκδότης Στέφανος Στουρνάρας, που πραγματοποίησε αριστουργηματικά κλισέ απόψεων της Θεσσαλονίκης και των μνημείων της.

Βεβαίως υπάρχουν και άλλοι εκδότες εικονογραφημένων καρτών Θεσσαλονίκης, όπως ο καθολικός φωτογράφος Albert Baubin που πέθανε το 1905, οι βιβλιοπώλες Αφοι Bormioli (1901), το Ιταλικό Βιβλιοπωλείο, αγνώστου ιδιοκτήτη (1904 και 1906), το βιβλιοχαρτοπωλείο Internationale (1909), οι Βούλγαροι Jv. D. Bajdaroff και Samardjieff, κ.ά.

Με την απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης, ανοίγει ένα νέο κεφάλαιο στην παραγωγή και στην διάθεση των καρτποστάλ της πόλης. Οι ανάγκες για αλληλογραφία, ιδίως λόγω της παρουσίας του στρατού, πληθαίνουν και προκαλούν την εμφάνιση νέων εκδοτών. Η ποιότητα πλέον της εκτύπωσης είναι χαμηλή και τα παλιά αποθέματα καρτών εξαντλούνται γρήγορα. Σιγά - σιγά, η αγορά της πόλης ετοιμάζεται για την πλημμυρίδα της «πληθωριστικής» καρτποστάλ του Μεγάλου Πολέμου...

Β.Α.Μ.

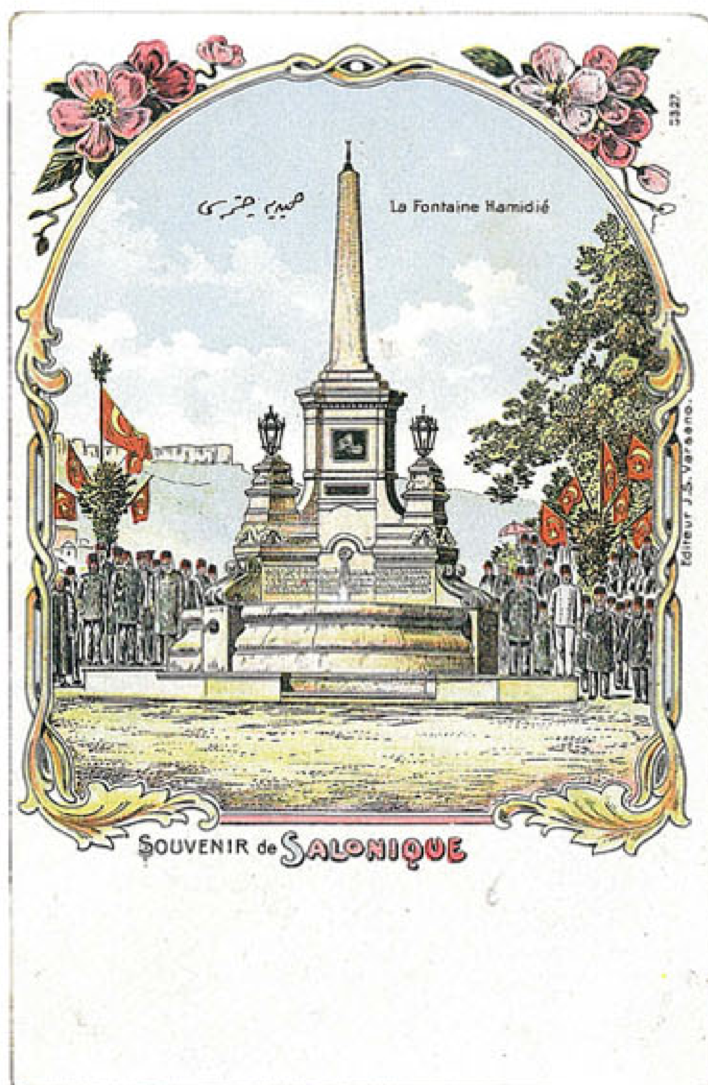
*34. **ΤΟ ΚΤΙΡΙΟ ΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ DE LASALLE (ECOLE DE SAINT VINCENT DE PAUL)**, κοντά στην Οθωμανική Τράπεζα στην οδό Φράγκων. Τα εγκαίνιά του έγιναν στα 1895, ενώ η σχολή ιδρύθηκε στις 2/14 Οκτωβρίου 1888. Η κάρτα ανήκει στην πρώτη σειρά του εκδότη Albert J. Barzilai (1902), που στεγαζόταν σε κατάστημα της οδού Φράγκων απέναντι από το Αυστριακό Ταχυδρομείο.*

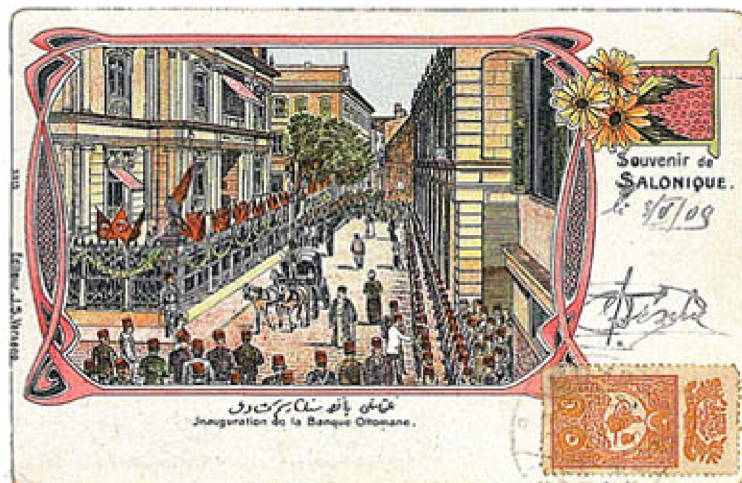
*35. **ΤΑ ΕΓΚΑΙΝΙΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ (ΟΘΩΜΑΝΙΚΟΥ) ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟΥ** το Σεπτέμβριο του 1904. Κτίσθηκε με σχέδια του αρχιτέκτονα Ξενοφώντα Παιονίδη και ο θεμέλιος λίθος κατατέθηκε το 1896. Η κάρτα ανήκει στη σειρά εκδόσεων του Η. Vassif και Nafiz στα 1905.*

36. ΤΑ ΕΓΚΑΙΝΙΑ ΤΟΥ ΣΥΝΤΡΙΒΑΝΙΟΥ ΣΤΟ ΠΑΝΩ ΤΜΗΜΑ ΤΗΣ ΛΕΩΦΟΡΟΥ ΧΑΜΗΔΙΕ *(σημερινή Εθνικής Αμύνης) στα 1891, σε νεώτερη καρτποστάλ του βιβλιοπώλη Juda S. Varsano (τρίτη σειρά εκτύπωσης).*

37. ΤΑ ΕΓΚΑΙΝΙΑ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΚΤΙΡΙΟΥ ΤΗΣ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ *το απόγευμα της Κυριακής 20 Ιουνίου 1904. Ήδη η μεταφορά των εγκαταστάσεων της Τράπεζας είχε γίνει στο νέο κτίριο από τις 20 Μαΐου, από τα προσωρινά γραφεία της στοάς Lombardo. Η κάρτα ανήκει στην τρίτη σειρά εκτυπώσεων (χρωμολιθόγραφη) του βιβλιοπώλη Juda S. Varsano.*

38. ΤΟΥΡΚΟΙ ΠΥΡΟΣΒΕΣΤΕΣ (ΤΟΥΛΟΥΜΠΑΤΖΗΔΕΣ) ΜΕ ΤΗΝ ΙΠΠΗΛΑΤΗ ΧΕΙΡΟΚΙΝΗΤΗ ΑΝΤΛΙΑ ΤΟΥΣ *σε καρτποστάλ του βιβλιοπώλη - εκδότη Albert Nissim στα 1902.*

39. ΤΡΕΙΣ ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ ΕΘΝΙΚΩΝ ΕΝΔΥΜΑΣΙΩΝ από χωριά της ευρύτερης περιοχής Θεσσαλονίκης, σε κάρτα του Albert Nissim (1902).

40. ΔΥΟ... ΝΑΝΟΙ 35 ΚΑΙ 39 ΕΤΩΝ ΣΤΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ! Είναι άγνωστος ο τρόπος που έγιναν οι δύο αυτές φωτογραφήσεις. Πιθανόν να πρόκειται για μέλη περιοδεύοντος τσίρκου ή θιάσου. Η κάρτα είναι του εκδότη G. Bader της περιόδου 1902-1903.

Την επιστημονική ευθύνη της έκθεσης «Η Θεσσαλονίκη στο μεταίχμιο δύο αιώνων» είχε ο Β.Α. Μαυρομμάτης. Την αισθητική επιμέλεια έκανε ο Ε.Α. Χεκίμογλου με τη βοήθεια της Μ. Μανίνια και της Υπηρεσίας του Πολιτιστικού Κέντρου. Ο κατάλογος τυπώθηκε στην INTERPRINTER. Οι χρωματικοί διαχωρισμοί έγιναν στου Χρήστου Θωμά και η στοιχειοθέτηση στην INFOPRINT. Επιμέλεια / σχεδιασμός: Ε.Α. Χεκίμογλου.